

ЛИТУРГИЧКИ МАТЕРИЈАЛ У СТАРИМ СРПСКИМ БИОГРАФИЈАМА XIII ВЕКА.

(Свршетак)

Кад се говори о монаштву, потребно је нешто рећи и о организовању манастира и о животу монаха, у колико то није речено у другим одељцима а нарочито у одељку „Пост и подвиг“. — Кад су светогорци чули да је у Св. Гору дошао Симеун,proto и цело братство светогорско „и чистьны и игоумени и вса братија и поустынъци придоше на посещение њега и поклонише колѣнѣ дроугъ дроугу облобызахо се съ сльзали... изтезаєлмни шть њего житија ихъ и правила чрънъческаго“⁴ (Стефан, 13). О животу Симеуна и Саве у манастиру св. Богородице, читамо код Стефана ово: „въ светѣи и иночествоующаа горѣ въ вѣсакомъ правилѣ чрънъческаго оустава днь и нощь непрѣстающими оусти“, ...и исправивъшаа житије свое и жизнь подобно древниимъ светијимъ правила сего начельникомъ, чрънъцемъ прѣподобныимъ... (17) Радом и примером, Св. Симеуна и Саве раширило се монаштво и подигнути многи манастири по свим крајевима „и монастирије сташе по вѣсемоу отъчеству прѣподобнааго, моужие и жены, малии и велиции, оубозии и богатии, вси люди отъчества светааго

¹ Joseph v. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches, V. B. (1623-1659) Pesth, 1829, S. 271.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ О борављењу њиховом у Ватопеду говори и Доментијан „...и съзрѣвъша се оба богоносъна соупроуга саврѣстника свѣтоносъныхъ ангелъ.“ (I, 52)... он же светији свои канонъ съврьшааше и безмльвъствоуе днь и ношть,...“ (ibid. 54).

испльчише светьеи цркви Христови“ (Домен. I, 31). Даље код истога читамо, како су многи велможи, угледајући се на пример св. Симеуна све остављали и ступали у монаштво (52; сп. 153). — Кад је био довршен манастир Хиландар Симеун и Сава су скupили братство „и по обычаю слоужбоу и пѣтїа оуставь оузаконивша, такоже отъ Ватопеда навикоста, игоумена же поставльша црквними пешти се..“ (Теод. 51). Што се тиче организовања калуђерског живота у Студеници о томе се говори код Теодосија, како је Сава био постављен игуманом исте „тако монастырь тъ приемъ, нарицаеть его звати се лавра светаго Симеона, начельствоуюштаго же въ ние архимандрита быти же и звати се повелъваеть,...“ (94-5). А кад је Сава пошао из Студенице за Св. Гору, претходно „въса по чиноу въ монастыри добръ оправивъ и правило црковнаго оустава и житїа иночъскаго оузаконивъ, и тако дръжати прѣдавъ,“ и даље поставио им је игумана место себе (ibid. 116). Пошто се вратио с првога пута по светим местима, дошавши у Студеницу „игоумена оубо и братио иночъскими къ лоучшіимъ подвиги наставляше..“ (ibid. 174) А после уређења Студенице одмах путује по народу „въ всѣхъ монастырехъ оуставы и нравы иночъскаго житїа, такоже въ Светѣи Горѣ и въ Палестини и въ Асии видѣвъ, дръжати прѣдааше.“ (ibid 175).

На дан Савина оступања с престола архијерејског, сазвао је Сава сабор у Жичу и призвавши све своје епископе, много им је говорио „о оустроеныхъ и о правилъхъ законныхъ наоучае,, такожде и къ всѣмъ игоуменомъ о монастырихъ яже по оуставоу законномоу съблюдати заповѣда.“ (ibid. 180).

Могли би још навести нека места мање важна за овај предмет: На обилажењу св. Саве по Тиваиди и Скитији, дође у Црну Гору „въ ние же скитъскіи образъ имѣютъ монастырие, и живоуштии въ нихъ светии моужије по два или по три“. (Домен. II, 309)¹ — Калуђер Рус, кога је Раствко питао о Св. Гори и о животу њених становника рекао му је „како въ монастырихъ обыщто прѣбыванїе и обособно по двѣма или тремъ коупнодоушно и отъходно оуединенїемъ въ поштенїи мълчаливѣ живоуштихъ.. (Теод. 7). — Кад је Сава био у Александрији посетио је пустињаке у Мареоту „овы же въс край

¹⁾ Слично атонским калуђерима, које је св. Сава обилазио в. код „Пост и подвиг“.

Либје мљчанјемъ агелскимъ и молитвами и поштенјемъ съвршахоу житје.“ (Теод. 180).

Називе и епитете, поред оних који су наведени, за монахе сретамо ове: „црњаць, мнихъ, инокъ, моужъ, поустынници (али само за оне који живе у пустини), земльныи анъгель и небесъныи чловѣкъ, богозарыни монахъ, богоразумъные чрњце, богоношни же и прѣподобніи штъци богоязниви“ итд. Њихово братство зове се „ликъ“ или „съборъ“.

СМРТ, ОПЕЛО И ПОГРЕБ.

Иако без исцрпнијег описивања опела (ono што би за наш предмет било важно), ипак биографи описујући смрт, опело и погреб сн. Симеуна и Саве као главних лица а Стефана као споредније личности, дали су нама прилично материјала за литургичку област.

Пошто су за смрт овде везани неки литургички елементи то ћемо прво говорити о прописима приликом смрти, везаним за смрт биографских личности.

Св. Симеун је, како каже његов биограф, св. Сава, пред смрт послao Саву „по штъца доуховнаго и по въсе чистъные старце Светые Горы...“ А кад су дошли („множество чрњацајко благованыхъ цвѣтъца цвѣтещихъ... И пришъд'шоу же къ немоу миръ и благословенїе прѣемше дрѹг ѿ дроуга...“) није им дао да га напусте „дондеже тѣло мое светыми и чистыми вашими пѣсьми опѣвише и погребете.“ Од седмога до десетога дана Симеун није окусио хлеба ни воде, само редовно, сваки дан „причешаше се светыхъ и прѣчистыхъ таинъ, тѣла и кръве Господа Бога и спаса нашега Ісуса Христа.“ (168) По Теодосију Симеун је монахе отпустио у ћелије и пошто је сам остао, устао је, свѣтлымъ и светыимъ агельскимъ образомъ оукрасив се...“ и иза тога се причестио; а затим пошто га је ватра обузела, Сава „за всоу ношть вѣлъ Фалтыръ надъ нимъ излаголовъ...“ А кад је освануо дан Сава га понесе у црквени притвор и ту је лежао на рогозини (57-8). По Доментијану присутни су узвикнули св. Симеуну „помени ны прѣподобный отъче нашъ, вѣлъ блаженъи покой твои.“ (I, 103). Видећи да је крај његовог живота, Симеун је наредио Сави: „Чедо мое, принеси ми прѣсветою Богородицу, таково бо имамъ обѣтованїе, иако да прѣд' ние испоущау доухъ мои“ (Сава, 170; ср.

Стефан, 18; Домен. I, 76). Теодосије о приношењу иконе ништа не говори, само каже да је Симеун пред смрт весело гледао „къ прѣчистому образу христовоу и къ прѣчистои его матери...“ (58), што се односи на иконе у цркви.

Као што је познато, постоји обичај у православној цркви да се монаси приликом смрти стављају на рогозину; па о томе се говори и приликом смрти св. Симеуна, код свих биографа. Сава прича како му је Симеун наредио: .. възложи на ме расоу, еже есть погребенїа моего и оустрои ме съвръщено образомъ светымъ, како и въ гробъ ми възлещи. И простри рогозиноу на земли и положи ме на неи и положи камико подъ главоу мою...“ (170; Стефан, 18). Доментијан напомиње да је ово учињио св. Симеун „по образу ис пръва прѣвеликааго съсѣленија іего положи іего на рогозиници... и сънесе и въ прапратоу црковьноую“ (I 76; II 173; Теод. 58).

Израз за престављење је „оуспе о Господѣ“ (код Саве) и „сладућ а Господи оуспе“ (код Теодосија). После престављања св. Симеуна вршили су опело, и оно се по биографима састајало у појању псалама и песама. Дакле биографи немају другога назива за опело. Ево како Сава излаже о опелу свога оца. Кад се свршила јутрења скупило се много црн:ца „без числа“ и тада су почели „обычные пѣсни пѣти окръсть прѣподобнаго тѣла...“¹ Дошли су многи народи, каже да му „сь великою почьстю єдати пѣнє, пѣвше прѣво Грѣци, по томъ Иверіе, тоже Роуси, по Роусъхъ Блѣгаре, по томъ пакы мы егово стадо съвъкоупменоё. (Овде се налали један податак, који говори да је онда у св. Гори служио свак на своме језику). После литургије и пошто су свршене све уобичајене службе „цѣловавше въси прѣподобное тѣло“ и положили су га у гроб; који је сам назначио. После сахране скупило се много калуђера, и Сава их није отпустио „до .đ. го дьне, на въсакъ дньъ твореше емоу светоуло слоужбоу“ (170—71). Стефан и Доментијан су много краћи т. ј. код њих се само каже како су сахранили мошти после уобичајених песама²; док код Теодосија имамо

¹ Пре тога су га понели и поставили „срѣдѣ цркве іакоже обычай есть...“, како каже Сава; а по осталим биографијама Симеуна су понели у црквену паперту пре него је издахнуо.

² О погребним песмама види још код одељка „Црквено појање и песме.“

ствар лепше изложену. Тамо се прича како су, после смрти „свеште многыи въсьжегше, съ чистными же кандилы¹ чистное и светое тѣло прѣподобнаго отьца съ подобными надъгробными пѣснми... почтше...“ (59). — Да напоменемо још Симеуново поновно сахрањивање у Студеници, извршено такође с песмама и псалмима и најпосле „светоую же и божьстъвоу службу иже о покои его отъслоуживше...“² (Теод. 84; Домен. II 194-5).

Смрт, сахрана Стефанова је у биографијама такође описана, али без веће подробности. Сахрана је извршена уз присуство архиепископа, епископа и свештеника с песмама и псалмима (Теод. 165; Домен. II, 260).

Смрт и погреб св. Саве описали су оба његова биографа. По Доментијану после смрти св. Саве његови ученици (сигурно пратиоци, који су с њим обилазили св. места) „ськоутавьше светыи мошти њего, съ великою чистиу мольбыныи пѣсни поюште о покои светааго... оправише и къ провождению гробъномоу...“. Погреб је извршен уз суделовање патријарха Јоакима, епископа, попова, ћакона и игумана (*ibid.* II, 332—3). Теодосије као и приликом погреба Симеунова помиње да су запаљене за време опела многе свеће. Даље да је опело извршено „въ приратѣ црковнѣмъ“. Гроб су поврх камена покрили „царскымъ багромъ... свѣштники же и златокованыи кандила над гробомъ въ честь светаго иако просвѣштати гробъ его поставивъ“. (302—3).

На свечан начин је извршен пренос мошти св. Саве из Трнова у Србију, како нам причају биографи. Владислав је пошао у Трново с великим пратњом и молио цара да му дозволи да пренесе мошти Савине у Србију, и послала неколико устезања, цар дозволи, и тада су пошли у манастир Четрдесет Мученика, где је Сава био погребен „и сътворыше молитвоу къ светыимъ и надъ гробомъ прѣосвештенааго..“. Цар издаје нарећење једним да служе св. литургију, други отварају гроб, а трећи да поју за покој преосвештенога „а ови носила и пониавы да готоветь, на нихъже положеноу быти прѣосвештеноу моу...“ и пошто су отворили гроб нашли су га „по истинѣ

¹ Податак да су се при погребу палиле свеће и кандила.

² За упокојену литургију.

света пльтию и доухомъ... въ прѣсвѣтлѣи ризы облькоше и, и понгавами чьстънымии объвиваше..“ и т. д. (Домен. II, 343; Теод. 207—8).¹

ПОМЕНИ

Помени у биографијама везани су за прилоге црквама и манастирима од стране биографских лица. Сигурно да под поменима ваља разумети помињање приложника у цркви на богослужењу. Некада се изрично наглашава да се имена приложника записују у цркви, што у овом случају можемо сматрати не сликање, него уписивање имена међу ктиторима и приложницима. Сава описујући Симеуново давање злата манастирима у Милеји и по целој Св. Гори, каже да је ово чинио „напоменоу себѣ и въсъмоу наслѣдїю его“ (165). Доментијан говори како је Симеун, дајући прилоге црквама „по Светѣи Горѣ постави свои поменъ, леже и до дъньсь іесть“ (53—4): А у Кареји кад су Симеун и Сава учинили прилог „въписана быеша въ поменъ съ пръвымъ хтиторомъ великыимъ царемъ Михаиломъ“ (I, 55; II, 158). Исто и у Иверском манастиру и у манастиру св. Атанасија (Домен. I, 56—7; II, 159; Теод. 43. Он каже да „написоющте се въ книги животные“).²

За св. Саву Доментијан пише да је по свим светогорским црквама оставио свој помен „леже и до дъньсь іесть“ (*ibid.* 155). — У Цариграду, у манастиру Јевергетисе Сава „оустави поменъ родителемъ своимъ и себѣ до съкоњчины въка“ (Домен. II, 180). Исто чини и у Солуну, у манастиру Филокалу (*ibid.* 226—7). На путовању по св. местима, Сава дарива цркве и манастире и свуда оставља помен себи, својим родитељима и Стефану, и то: у цркви витлејемској (Домен. II, 266), у Витанији (*ibid.* 270), у пустињи где је Христос провео четрдесетодневни пост (*ibid.* 270), у лаври св. Саве (*ibid.* 273; Теод. 175), у Александрији (Домен. II, 308). При другом повратку на исток, по Теодосију, Сава је у манастиру на Синају такође „написао“ себе, своје родитеље и свога брата (194). Приликом првога враћања с истока Сава је окупио све „честные свештенные моуже, и съ

¹ О преносу мошти св. Симеуна, св. Саве и Стефана Првовенчанога било је још речи кад смо говорили о моштима.

² Т. ј. диптиси, књиже живих и умрлих.

ними ω памети брата своего... светоую и божьственноую слоужбоу съврьшивъ“. (Теод. 175).

Као што видимо старање наших биографских лица о душама умрлих било је велико. Вера у моћ црвених молитава за покој и спас душа била је чврста. Отуда св. Сава, сваком приликом, где је год учинио прилог, уписује себе и друге да се дотична црква моли за њих.

ПОСТАВЉАЊЕ И КРУНИСАЊЕ ВЛАДАРА

Чин постављања владара на престо, према биографијама назива се венчање. Подробније како се овај чин вршио, из биографија не можемо знати, али по томе што се говори да га је вршио епископ (осим једног места), значи да је већ у XIII в. постављање на престо, код нас вршено црквеним благословом. Прва и главна личност о чијем крунисању односно венчању говори, јесте Стефан Првовенчани. По Савином Симеуну, постављање Стефаново за жупана свршио је сам Симеун. Привео га је пред присутне и рекао им: „Сего имѣте & мене място... и сего посаждаю на прѣстолъ... И самъ вѣнчавъ его и благословив...“. За Вукана се међугим не каже да га је венчао, него само благословио за кнеза Зете. (157). Стефан у своме Симеуну не помиње венчање, само каже да му је предао престо „сь въсакымъ благословениемъ...“ (12). Исто тако и Доментијан у Симеуну и Сави, само говори о постављању на престо и благосиљању и ништа више (I, 41; II, 151—2). — Теодосије нам много више говори о постављању Стефанову за жупана, и пошто је ово место најпотпуније, што се овога предмета тиче, то ћемо га навести у потпуности: Немања је позвао свога сина Стефана, и заједно с њим и с епископом Калиником и с другим благородницима пође у цркву св. апостола Петра и Павла, и тамо „службѣ же и молитвѣ бывши самодръжъць штьць и съ светыимъ епископомъ чистныимъ на главоу кръстомъ и ωбою роукоу възложенемъ Стефанъ благословляет се жоупанъ великии..., и шть Бога живѣтъ емоу просеште и глаголюште: многолѣтно боуде и боудеть“. (38—9).

Стефаново крунисање краљевском круном излажу нам оба Савина биографа. По Доментијану Сава и Стефан су послали Методија у Рим к папи, да му пошаље „благословенъ вѣнъць,

тако да вѣнчаеть брата своего на кралевство“. Папа давши вѣнац дао је и одобрење „да благословенъ боудеть Богомъ и вѣнчанъ“. Кад је Методије дошао из Рима, Сава је сазвао у Жичу велики сабор „сътвори по обычаю объношъноє стоа-
ниє... и въ врѣме богоподобно сътворивъ светою литоурь-
гию, и по великому исходѣ светыи литоурьгије, приемъ светыи
вѣнъцъ въ великому светилишти, и вѣнчач... и помаза ѹего
доухомъ светыимъ на кралевство“. (II, 145—8). Теодосије је
прећутао, Савино потраживање дозволе и круне из Рима;¹ иначе
се његово причање мало разликује од Доментијановог. По њему,
приликом крунисања био је празник „Христа Спаса“. Не по-
миње велики вход као време крунисања, него само „въ врѣме,
егда освештати подобно..“, Сава уводи Стефана „въ светыи
жрътвникъ въ светаа светыхъ.... чистною главоу его вѣн-
чавъ, и миромъ того помазавъ..“. Док се овај акт вршио при-
сугни су говорили: „боудеть и боудеть“. (143).

О венчавању на престо Радослава и Владислава немамо
што нарочито рећи. Све је исказано у једној реченици „вѣнчач
јего на кралевство“ (в. о Радославу Домен. II, 261 и Теод.
161 и 176 о Владиславу).

МИРО

Од неколико биографских чуда, највише пада у очи чудо
точење мира из раке -- моштију св. Симеуна, о коме говоре, осим
св. Саве сватри биографа XIII. века. Изгледа мало чудновато да
св. Сава не наведе ништа односно чуда с миром, кад је он по
осталим биографима главни посредник код Бога за изазивање
мира.² Стефан само говори о точењу мира у Студеници, пошто
је св. Симеун био тамо пренесен; док Доментијан и Теодосије
о миру причају надуго. Код њих налазимо у потанкости опи-
сане догађаје точења мира у Св. Гори, па после тога у Србији.

Шта биографи разумеју под овим миром може се уви-
дети по његовој употреби, о којој они говоре. Наиме, да су се
за време точења и иначе од сачуваног мира из раке Св. Си-
меуна, помазивали сви присутни. Јасно је dakле да се овде не

¹ Теодосије се као што смо видели, више него иједан биограф, при-
казује као непријатељ католицизма, које је по њему јерес.

² У служби св. Симеуну од св. Саве о точењу мира сретамо доста
података н. пр. један из стихира на Господи воззвашъ „истачаје ти рака миро
благодѣты...“.

мисли на миро које се употребљава при миропомазању новокрштеног, јер се миропомазање као што знамо, осим неких случајева под које се не могу подвести биографска миропомазања, не понавља. Остаје нам једино да помазивање миром из мошти св. Симеуна, разумемо као помазивање „јелејем“, које се и данас у православним црквама помазују верни на великом празницима. Ово нам потврђује и израз „оумастити“; а и то што се говори да су се с њим помазивали многи болесници ради оздрављења.

Епитети за миро су ови: „светое миро“ миро чудњоје и благоуханњоје неизреченоје и прѣслављеноје муро, миро благоуханија“ (најчешћи назив), благодѣтъные воды“.

На дан празновања помена св. Симеуна у Хиландару, како нам описују оба Савина биографа Сава је целе ноћи провео у бдењу. Ујутру за време јутрењег славословија (по Доментијану кад се завршила јутрења и агрипинија), десило се чудо — точење мира из гроба св. Симеуна. Миро је точило не само из „соухихъ кости“, него „и идже бѣ светыи написанъ на стѣльпе... отъ ногоу светааго образа прѣподобьнааго написанааго на стѣнѣ... и молитвами прѣподобьнааго оумастивше се миромъ... целици же обрѣтоше се больни и нечистыи доухы имоуште, прикосновениемъ гроба светааго и помазаниемъ мира светаго въси цѣли быше“ (Домен I, 86; II, 187 9). Теодосије каже да монаси видећи чудо с миром „оутрѣніа пѣнія остављше, страхомъ и слѣзами зваху: господи помилоуи.“ Кад су о чуду обавестили св. Саву и позвали га унутра, овај пошто је целивао гроб, „тache прѣвѣеproto светыимъ и благоуханнымъ муромъ крѣста образомъ въса своја оумашташе знаменаетъ чловѣствїа...“ и даље се говори о помазивању болесних (72).

Од источеног мира Сава је напунио једну „стѣклѣницу“ и послao је заједно с писмом, у коме је описао чудо, Стефану. Овим миром „оумастив“ се прво сам Стефан, помазао је после све присутне (Домен. I, 92-3; Теод 75).

Пошто су мошти св. Симеуна пренесене у Србију, точење мира и тамо се догађа. На молитву Савину за време служења св. литургије, проточило је миро, и том приликом је извршено помазивање свих присутних а нарочито болесних, који су се на тај начин исцељивали „не тѣкъмо бо једино отъчество светааго цѣльбы пријемааше, нь и отъ вѣстока до

запада... приходештеи цѣленија възимаахоу молитвами прѣп-
добънааго...“ (Домен. I, 110; II, 197). Згодније је овај акт описан
код Теодосија. Док је Сава служио литургију појавило се то-
чење мира, Стефан уплашен вапијао је: „Господи помилоуи“
док су присутни плакали „плачемо плачъ подвизахоу“¹ Кад је
Сава свршио литургију, дошао је до гроба Симеунова „и сего
муромъ-благоухающта благоуханнми аромати омирівъ“, затим
је отпевао песму „ω памети“ Симеуновој „...и тако въса свога
чловьства муромъ помазоуетъ ω свештае се“, доле помазује
Стефана, све који су с њим дошли из св. Горе и све присутне.
Присутни су узимали миро за освећење домаова и оних који
нису дошли ту; затим су се помазивали многи болесници (88-9).

Из Србије Сава се враћа поново у Св. Гору и од вре-
мена његовог одласка, миро је престало точити из раке Си-
меунове. Стефан ради тога пише Сави и моли га да дође и
учини да мошти поново проточе миром. Сава пошаље попа
Иларију, састави му молитву коју ће тамо прочитати и научи
га како ће се молити. Кад је Иларије све извршио и окадио
гроб (по Теодосију), појавило се точење мира, као и најпре
(Домен. I, 115; II, 217; Теод. 123).²

Живећи у Студеници као архиепископ, Сава је молитвама
и кађењем гроба неколико пута изазивао миро (Домен. II, 229;
Теод. 138—9).

Осим помазивања миром из мошти св. Симеуна Теодосије
на једном месту прича, да је Сава, кад је дошао у Солун ради
црквених послова, ушао је у цркву св. Димитрија „светыи му-
роточивыи гробъ его любъзно цѣловавъ, и светыимъ его муромъ
помазав се..“ (77).

ПОСТ И ПОДГИГ

Јасно је да у нашим старим биографијама где се описују
животи, већином људи који су припадали монашким редовима,
морало се нарочито указати на пост и подвиг као главну и
карактерну особину монаштва. Зато дакле биограф кад год хоће
да похвали личности о којима пише, истиче у њиховом животу

¹ За време точења су купили миро „въ чистные златые и сребрные
съсоуды събыраемо бываетъ“ (*ibid.* 88-9).

² Теодосије говори нам да су и овом приликом скупљали миро и да
је Стефан по Иларију послao Сави стакленицу мира (125).

стално молење, пост и подвиг. — Дакле биографи XIII века на више места помињу пост. Време поста немамо одређено, само код два посљедња биографа, који говорећи о Савином дељењу топлог хљеба светогорским монасима, кажу да су тада били „светии величији пости .м. нии дњь соуботъни“ (Домен. I, 135; Теод. 28). Кад су га том приликом ухватили разбојници, Сава им је рекао: „сице бѡ іесть ѿбичаи ѿтъчъскы“ (т. ј. дељење хљеба). Одмах иза тога имамо подatak о каквоћи јела за време поста. Разбојници су пошли за Савом да се увере је ли он ученик оца Макарија и пошто га нађу тамо „молитвоу же и благословене испросше ѿтъ старца“. Старац их је, каже се даље, угостио „ѡвоштіа варена и съ ними маслини и хлѣбы прѣдложивъ... съматраахоу же и хоудость ризы власѣнныи и босотоу нѡгоу его по жестокѡму каменю..“ (Теод. 30; Домен. II, 193),

Издвајајући пост и подвиг по личностима Симеуну и Сави видећемо, колика је била њихова ревност у вршењу поста и подвига и уопште свих дужности што се траже од монаха. Не сме се сумњати да писци у овоме претерују, кад се зна да је наше угледне личности из владарских домаова вукла у калуђерство жеља за што већим духовним усавршавањем. Сава назива Симеуна „пощеню наставника“ (160). и даље „Кто можеть исповѣдати сего блаженаго подвигы и троуды?“ (164) „...имѣ (у манастиру у Милеји) подвигы и исправленїа доуховна неизглаголанна, их же не възможеть изглаголати оумъ чловѣчъ“. (165). А за себе каже да се угледао „на подвигы и житїа сего прѣблаженаго ѿтъца...“ (174). У писму Стефанову посланом Симеуну по Методију, каже да је сам Христос сведок „прѣмногъимъ подвигомъ твоимъ, и светаја цркви прѣсветыје богоородије...“ (Домен. 65). Даље Доментијан каже за Симеуна, како „истинившааго тѣло постомъ и светыми молитвами“ (85; сравни и место које се takoђе односи на Симеуна, приликом његовог празновања 186). Још код Теодосија налазимо како је Сава писао Симеуну да дође у св. Гору пошто „въ поустыни смѣренїа иночъскаго житїа постничъскими вѣнци оукрасиши се“ (35), и затим описујући његове посљедње дане каже ово: „въ мѣроу съвршенї а достигъ иже въсѣмъ Бога любештимъ желанно,... и въ поустыни съ постникъ..“ итд. (54—5).

Много више је речено о ревновању св. Саве у калуђерству, код оба његова биографа. Још као дечак Раствко се вежбао

у посту и молитви и „љубљаше пост“ како каже Теодосије. У Доментијановом Симеуну говори се узгредно и о Савином животу у Св. Гори „постомъ и бъдѣниемъ и молитвами светыими небесъные дары прииемьшемоу,..“ (46). А о његовом животу у Студеници као игумана где је Сава вршио велике подвиге за Христа „и истаставъшамоу тѣло постомъ и светыими молитвами... и въсегда о тамъ прилежъно подвизающтоу се љемоу неоусъпно... и въ молитвахъ светыхъ прилежъно подвизае се,..“ (104—5).¹ У Сави је још више истакнут карактер Савиног испосништва и молитвености, (па и у младим годинама, стр. 121). Ево како је описан његов живот у монаштву „тако въ светыхъ молитвахъ прѣбывааше прѣподобијемъ и правдою... и по въсе дъни мнозѣми троуды дроуче тѣло свое, въсегда соухъ хлѣбъ іады, и того по малоу, и въ мѣроу водоу пие, и виноу жедаје, вина и масла по малоу въкоушае..“ и даље се говори о непрестаном мольењу, „и инѣми мнозѣми различными троуды распинааше тѣло свое..“ (129)² „босъма ногама ходе непрѣстанъно по поустыніахъ и по пештерахъ..“ (134) „... въсакаго лишивъ се пльтьскааго покоја..“ (175).. „на прѣбольшоу добродѣтель подвиже се, (пошто му се јавио у сну Симеун) въспријеть выше силы подвигъ, поштению, бъдѣнија..“ и т. д. (179, в, Теод. 68). Ради тих великих подвига „болѣзнь љемоу въсели се въ ложесънахъ срѣдьчныхъ; за великоје бо љемоу въздрѣжание исыхающти љемоу оутробѣ, болѣзнь въ нѣ въсѣльши се и не остави него до коњца... толикъ подвигъ доуховъни въ пльти имоушта, и тольми приближъша се къ Богоу постомъ и светыими молитвами.. (182; в. и 192).

Теодосије у уводу, или боље рећи предговору свога дела, сматра за потребно напоменути пре свега да је узео да опише живот „въсеблаженаго Савы.. иже въ Светѣи Горѣ Адона постывшаго се,..“ (2). Сава је вршио труде не само за себе него и за Симеуна, и овај се чудио „множествомъ кланіанїа падающтее оуды сына своего.. оусоугоублиаше юноша троуды и поштенїа за се и за старуца..“. Сава каже Симеуну: „азъ

¹ Теодосије такође говори о подвигу и посту у Студеници, и додаје „не разшири чрѣва іако безсловесна.. поштеніемъ и ноштними стојани оумрштвлаше пльть..“ (96).

² Мало детаљније о овоме говори и Теодосије (26).

твоє поштенїе и стоанїе и кланіање, азъ твои подвигъ..“ (44—5).¹ После првог његовог (Савина) доласка у Србију, неко време је остао као игуман Студенице и тамо „болшаа моученїа и подвизи светаго приемахоу.. колѣнокланіана и стоанїа ноштна..“ и напред описује да и када је седио за трпезом, само је привидно јео. (115—116). И најпосле пост Савин се помиње приликом борављења на Синају, где је целу четрдесетницу „въ монастыри поштенїемъ съ братије проводивъ..“ (193).

Светогорски калуђери, колико о њима мимогредно говоре биографи, показују велику ревност у испуњењу монашким обета. Кад је Сава ишао на обилажење Св. Горе, тамо је видео у у подножју Атона „множъство постештих се, ихже съ горы съсьдь жесточашее житїе изслѣдивъ, и поустынное и неметежное житїе видѣвъ.. аште и нѣсть полза аггелы соуште пльти ради звати се, нь по истинѣ чловѣци божи бѣхоу..“, износи се даље њихово сиротовање без икада „имоуште небо црковь... шоушомъ дрѣвнымъ и птичими гласы ѡглашаеми... ѿвы хлѣба мало и рѣтко приемахоу, ѿвы отъ плодъ дрѣвеныхъ и отъ растоуштихъ билї дивыхъ...“ (Теод. 23—4). И после, кад се Сава вратио изјавио је жељу игуману да би волио живети код оних монаха, али му игуман није дао, рекавши му „неподобно не оутврѣдившоу нѣгоу на корѣни прѣвагао степени ѡбитаю житїа по слоушанїемъ връха мльчанїа и единства касати се..“ (ibid. 25). Они којима је Сава делио хљеб, живели су такође у великом уздржавању „тридѣневно и петодѣневно и вѣсенедѣлно и тако кто по силѣ съврьшаахоу поштение“. (Теод. 28).²

Оволика ревност у посту и подвигу вршила се по одређеном канону. За св. Саву се на једном месту каже „онъ же светыи свои іємоу каномъ саврьшааше.. (Домен. II, 155); затим на другом месту описујући његове Савине велике подвиге, пост и свеноћна бдења у сихастарији (у Кареји), коју је откупио од светогорских калуђера „и великъ канонъ оуставивъ себѣ, и ієлико прѣбы туу прѣдрѣжавъ и, и тако оустави тъ канонъ ту хотештомоу жити, по томоужде правилоу повелѣвъ тѣмъ-

¹ О њиховом заједничком животу читамо „и добрѣ правешта житие своје, подобно древниимъ светыимъ начльникомъ правила чрнъчскааго.. (Домен. I, 70; Теод. 44).

² Под овим монасима треба разумети великосхимнике — пустињаке, јер се с речју пустињаци сретамо на неколико места у биографијама.

жде образомъ држати пѣтица дьневъната и ноштынаа...,”¹⁾ и Доментијан сам за себе каже да је тај канон држао у истој ћелији за време краља Уроша („въ тоижде келии тожде канонъ прѣдрѣжештоу нѣкоюмоу чрънъцоу иєромонахоу Доменътіа-ноу“ в. Демон. II, 171—2).

ПРАЗНИЦИ

Подаци у биографијама о празницима су доста опширни. Тамо имамо не само помена о празновању појединих годишњих празника, него и о канонизирању св. Симеуна. Овде ћемо изложити места где се помиње празновање појединих празника у години, а после ћемо се зауставити на материјалу, који говори о установљењу празника св. Симеуну.

Кад је Методије, послан од Симеуна и Саве, донио крст од часног дрвета и предао Стефану, каже се да „скоњчаваше слоужбоу чистънаго и животвореща кръста, и празньованыя и створии въсь дънь тъ..“ (Стефан, 16; Домен. I, 68) — Одредијујући време кад су Стефана напали угарски краљ каже „бѣше бо врѣме по празньникъ господа Бога нашего, иже по пасцѣ славнаго и свѣтлаго въскрѣсениа“ (Стеф. 21). — За време борављења Раствкова у Ср. Гори првих дана, Доментијан напомињући један моменат из Раствкова живота тамо „и сълоучи се дънь празньникъ недѣльныи; въ дънь же соуботъныи въ навечериие недѣли сътвори велико веселие,“ (II, 122). Затим ускоро иза тога „сълоучи се празньникъ благовѣштениа прѣсветыи Богородице ватопедьскыи; и звань бысть игоуменоны и въсѣми братијами ватопедоскими на празньникъ по обычаю светогорскомоу..“ (Домен. II, 127; Теод. 22). Дакле овде се говори о црквој слави, јер је манастир Ватопед повећан Благовестима. — После Савиног посвећења за архиепископа истога дана, патријарх је наградио све који су с њим служили митрополите, епископе, попове и ђаконе; то је исто учинио и цар и „сътори празньникъ въ тъ дънь въ име нарекъ новоосвештенааго архиепископа кирь Савы..“ (Домен. II, 219). О празновању, односно установљавању празника св. Сави, немамо података осим само што Доментијан и Теодосије кажу на по једном месту, да Владислав приликом преноса Савиних моштију велике тръжьствомъ празникъ... светаго сътворивъ..“ (Теод. 216;

¹⁾ То је т. з. Карејски Типик (в. Ђоровић, пом дело стр. IV—VIII).

Домен. II, 344). Празник се још помиње кад је св. Сава установио веру православну, каже се да су се многи скupили „въдънъ праздъника, и въсеноштъноге славословије съвршено бысть по чести праздъника, и въса заоутрънна по чиноу съвръшена быше...“ (Домен. II, 234); затим кад се св. Сава вратио с истока и дошао у Трново помиње се празник Богојављења „приспѣвъшоу же прѣсвѣтломоу праздънику просвѣщениа господъны...“ када је Свети служио вечерњу а патријарх Јоаким јутрењу (Домен. II, 329; Теод. 199).

Доста материјала биографи дају кад говоре о проглашењу Симеуна за свеца, и што је главно по овом материјалу имамо у потпуности описан акт канонизирања. Пошто је прошло „врѣмени малоу“ до дана престављања Симеунова, скupили су се „въса чеда светааго на творение праздъника прѣставлениа светааго,..“ свршили су свеноѣно стајање „и заоутръннаа славословија въса совръшена быше по чиноу..“ (Домен, I, 104; II, 195; Теод. 84—5; Стефан 20). Доментијан прича, да су се сви светогорци били скupили „на паметь оусъпенија прѣподобънааго“ с протом на челу, и пошто су свршена богослужења јутрења славославља, потекло је миро и присутни „прославише бога, и написаше њего въ редь светыхъ великихъ и прѣподобъныхъ отъць, паче и чоудотворъца, и поклонише се љемоу іако и всѣмъ светыимъ..“, свршили су литургију и створили празник „и приложише њего къ светомоу Симеонуу богопријемъцуу, іако празновати има въ јединъ дънъ обыште праздънство. И богословише богоносънааго отъца нашего кирь Савоу, написати љемоу каноны и стихере и чоудотворенија њего. онъ светыи написавъ..“. Празник је трајао три дана. (Домен. I, 89—90; II, 190, 195, 200). Теодосије не каже да је Сава писао каноне и стихире — службу св. Симеуну, него само да су Саву благословили „житїе прѣподобнаго писаніемъ пометно оставити и съ светыими празновати“. (73).¹

ЛИТУРГИЧКИ ТЕКСТОВИ

Под овим се разумеју поједини мимогредни изрази у биографијама, а у којима се огледа утицај богослужења или су пак потпуно отуда узети. Таква се места сретају на крају мо-

¹⁾ Стеван на крају биографије одређује када се празник св. Симеуна прославља „феръваа въ. г. дънъ“ (30).

литве, беседе или иначе. Н. пр. кад је Немања, на дан оступања с престола држао беседу пожелео је свима мир. „Миръ вѣди ѿ Господа Бога и спаса нашего Іисуса Христа“, а завршио је с „благодѣть Господа нашего Іисуса Христа и люби бога и отьца и причестые светаго доуха боуди съ всѣми вами. Амин“. (Сава, 159). Истим возгласом Сава је завршио писмо Стефану кад му је као епископ писао из Солуна (Домен. II, 227). Затим поуку одржану епископима у Жичи (*ibid.* 295). „нь славити се јединосоущњи и нераздѣльни и животворешии троици, отьцу и сыну и светому доуху, всегда и нынѧ и присно и вѣкы вѣковъ. аминъ“ (Стефан, 8) [из прогласа приликомъ истребљења богумила]. — „славити и пѣти и покланяти се светому и велилѣпному имени твоему, отьцу сыну и светому доуху и нынѧ и присно и вѣкы“ (Домен. I, 128) [крај молитве коју је Сава изговорио на празник Благовештења, у св. Гори]. — „яко томоу подобаетъ вѣсака слава и честь и покланяниe отьцу и сыну и светому доуху, и нынѧ и присно.“ (*ibid*) [крај Савине беседе одржане у Студеници после точења мира]. — „емоуже и подобаетъ вѣсака слава, хвала же и величіе, честь и покланяниe коупно съ отьцемъ и вѣсесветыимъ доухомъ и нынѧ....“ [крај Теодосијеве биографије]. „кирие гелесон“ или „кирь гелесо“, узвикнули су прво светогорски калуђери, за време чуда с миром (Домен. I, 86), а други пут су то исто узвикнули присутни у Студеници, такође за време точења мира (*ibid.* 288).

У вези с овим били би и епитети, које биографи употребљавају за поједина лица на пр. Сава се назива: „монахъ“, „прѣподобній“, „отьцъ“, „светыи“, „богоразумъныи“, „прѣосвештеныи“, „сънастольникъ“, „кирь“ и др. Богородица се на једном месту овако карактерише, прѣсветаја богородица ширъшиа землю и пространѣшиша небесь,“ (Домен. II, 138).

Вл. Влаховић.